

Жетісу облысы әкімдігінің «Жетісу облысының денсаулық сақтау басқармасы» мемлекеттік мекемесінің шаруашылық жүргізу құқығындағы «Сарқан аудандық орталық ауруханасы» мемлекеттік коммуналдық кәсіпорны

ҰЖЫМ ЖИНАЛЫСЫНЫҢ ХАТТАМАСЫ

Сарқан қаласы

28.08.2026 жыл

Төраға: директордың уақытша міндетін атқарушы Уаканов Б.Ж.

Тақырып бойынша оқыту дәрісі - Сыбайлас жемқорлық, сыбайлас жемқорлыққа жол жоқ;

Баяндамашы: комплаенс-офицер Даутов Дидар Алимханович

Шаруашылық жүргізу құқығындағы «Сарқан аудандық орталық ауруханасы» мемлекеттік коммуналдық кәсіпорнының комплаенс-офицері Даутов Дидар Алимханович, Сарқан аудандық орталық ауруханасының қызметкерлеріне сыбайлас жемқорлық қылмыстары бойынша оқыту дәрісін өткізді.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы заңға сәйкес **сыбайлас жемқорлық – жауапты мемлекеттік лауазымды атқаратын адамдардың, мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамдардың, мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамдарға теңестірілген адамдардың, лауазымды адамдардың өздерінің лауазымдық (қызметтік) өкілеттіктерін және соған байланысты мүмкіндіктерін жеке өзі немесе делдалдар арқылы жеке өзіне не үшінші тұлғаларға мүліктік (мүліктік емес) игіліктер мен артықшылықтар алу немесе табу мақсатында заңсыз пайдалануы, сол сияқты игіліктер мен артықшылықтарды беру арқылы осы адамдарды параға сатып алу;**

Сыбайлас жемқорлық – мемлекеттің саяси, экономикалық және әлеуметтік дамуына елеулі қауіп төндіретін қоғамға жат құбылыстардың бірі. Ол мемлекеттік басқарудың тиімділігіне нұқсан келтіріп қана қоймай, азаматтардың заңға, мемлекеттік органдарға және жалпы қоғамдағы әділеттілік қағидатына деген **сенімін төмендетеді.**

Қазақстан Республикасында сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мемлекеттік саясаттың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Бұл саладағы негізгі құқықтық акт – 2015 жылғы 18 қарашадағы №410-V ҚРЗ «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының Заңы. Ал сыбайлас жемқорлық сипатындағы қылмыстар үшін қылмыстық жауаптылық Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі №226-V ҚРЗ Қылмыстық кодексімен белгіленеді.

Сондықтан сыбайлас жемқорлықпен күрес тек қылмыс жасаған адамды жазалаумен шектелмейді. Оның маңызды бағыты – сыбайлас жемқорлықтың себептері мен жағдайларын анықтау, олардың алдын алу және қоғамда сыбайлас жемқорлыққа төзбеушілік мәдениетін қалыптастыру.

«Тәрбие – тал бесіктен» демекші, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет те адамның бала кезінен қалыптасады. Адалдық, әділдік, ар-ұят сияқты құндылықтарды бойына сіңірген адам паракорлық пен жемқорлықтан аулақ болады. Сондықтан сыбайлас жемқорлықтың алдын алуда отбасы тәрбиесі мен адамның сана-сезімінің маңызы зор.

Қоғам адалдықты, әділдікті және заңды сақтауды жоғары бағаласа, жемқорлықты қабылдамау мәдениеті қалыптасады.

Сыбайлас жемқорлықтың алдын алу үшін жақсы тәрбие + жоғары сана-сезім + әділ заң + қолайлы қоғамдық орта + тиімді мемлекеттік бақылау қатар жүруі керек.

Сыбайлас жемқорлықтың негізгі ерекшелігі – адамның өзінің қызметтік жағдайын немесе оған берілген өкілеттікті заңсыз жеке мүддесіне пайдалануы.

Бұл ретте сыбайлас жемқорлық тек пара алумен шектелмейді. Ол қызметтік өкілеттікті теріс пайдалану, мүдделер қақтығысы, заңсыз артықшылық беру, қызметтік жағдайды жеке мақсатта пайдалану және басқа да құқық бұзушылықтар арқылы көрінуі мүмкін.

Сыбайлас жемқорлықпен күрес белгілі бір құқықтық қағидаттарға негізделеді. «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңның 4-бабына сәйкес сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мынадай негізгі қағидаттарға сүйенеді:

- 1) заңдылық;
- 2) адам мен азаматтың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін қорғау басымдығы;
- 3) жариялылық пен ашықтық;
- 4) мемлекет пен азаматтық қоғамның өзара іс-қимыл жасауы;
- 5) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл шараларын жүйелі және кешенді пайдалану;
- 6) сыбайлас жемқорлықтың алдын алу шараларын басым қолдану;
- 7) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылға жәрдем көрсететін адамдарды қорғау және көтермелеу;
- 8) сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарды жасағаны үшін жазаның бұлтартпастығы қағидаттары негізінде жүзеге асырылады.

Бұл қағидаттар сыбайлас жемқорлықпен күрестің тек жазалау бағытымен ғана шектелмейтінін көрсетеді. Заң алдын алуға, ашықтыққа және қоғамның қатысуына ерекше мән береді.

Заңның 5-бабына сәйкес сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың негізгі мақсаты – қоғамда сыбайлас жемқорлықты жою.

Осы мақсатқа жету үшін мемлекет:

- 1) қоғамда сыбайлас жемқорлыққа төзбеушілік ахуалын қалыптастырады;
- 2) сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтайды;
- 3) анықталған себептер мен жағдайлардың салдарын жоюға бағытталған шаралар қабылдайды;
- 4) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл субъектілерінің өзара іс-қимылын нығайтады;
- 5) халықаралық ынтымақтастықты дамытады;
- 6) сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарды анықтайды, олардың жолын кеседі, ашады және тергеп-тексереді.

Демек, сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың негізгі мәні – қылмыс жасалғаннан кейін ғана әрекет ету емес, оның алдын алу.

Заңның 6-бабында сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл шараларының жүйесі белгіленген.

Олар:

- 1) сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторингті;
- 2) сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін талдауды;
- 3) сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыруды;
- 3-1) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес нормативтік құқықтық актілердің жобаларына сыбайлас жемқорлыққа қарсы ғылыми сараптама жүргізуді;
- 4) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес заңдық сараптама жүргізу кезінде сыбайлас жемқорлық сипаты бар нормаларды анықтауды;

- 5) сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандарттарды қалыптастыруды және сақтауды;
- 6) қаржылық бақылауды;
- 7) сыбайлас жемқорлыққа қарсы шектеулерді;
- 8) мүдделер қақтығысын болғызбауды және шешуді;
- 9) кәсіпкерлік саласында сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл шараларын;
- 10) сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарды анықтауды, жолын кесуді, ашуды және тергеп-тексеруді;
- 11) сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар туралы хабарлауды;
- 12) сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтардың салдарларын жоюды;
- 13) Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы ұлттық баяндаманы қалыптастыруды және жариялауды қамтиды.

Бұл шаралардың барлығы бір-бірімен байланысты. Мысалы, сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін алдын ала анықтау арқылы құқық бұзушылықтың жасалуына жағдай туғызатын себептерді жоюға болады.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет

Сыбайлас жемқорлықпен тиімді күрес жүргізудің маңызды шарттарының бірі – қоғамда сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет қалыптастыру.

Адам заңды тек жазадан қорыққандықтан емес, өзінің құқықтық санасы мен азаматтық жауапкершілігі негізінде сақтауы қажет.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет:

- заңды құрметтеуді;
- пара бермеуді және алмауды;
- қызметтік жағдайды жеке пайдаға пайдаланбауды;
- мүдделер қақтығысын жасырмауды;
- заңсыз әрекеттерге немқұрайлы қарамауды;
- қоғам мен мемлекет мүддесіне жауапкершілікпен қарауды қамтиды.

Білім беру ұйымдарында сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастырудың маңызы ерекше. Себебі жастардың құқықтық сауаттылығы мен адалдық қағидаттарын ерте қалыптастыру болашақтағы сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайтуға ықпал етеді.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы шектеулер

Сыбайлас жемқорлықтың алдын алу үшін заң белгілі бір адамдарға арнайы шектеулер белгілейді.

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңның 12-бабында сыбайлас жемқорлыққа қарсы шектеулер қарастырылған.

Бұл шектеулердің негізгі мақсаты – қызметтік өкілеттікті жеке, топтық немесе қызметтік емес мүдделер үшін пайдалануға жол бермеу.

Мұндай талаптар мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамдарға, оларға теңестірілген адамдарға және заңда көрсетілген басқа да тұлғаларға қатысты қолданылады.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы шектеулерді сақтау – лауазымды адамның адалдығы мен қызметтік жауапкершілігінің маңызды элементі.

Пара алу – сыбайлас жемқорлық қылмысының негізгі түрі

Сыбайлас жемқорлық қылмыстарының ішіндегі ең қауіпті және кең таралған түрлерінің бірі – **парақорлық**.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің **366-бабы** пара алуға байланысты қылмыстық жауаптылықты белгілейді.

Қолданыстағы редакцияда пара алу мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамға, оған теңестірілген адамға, жауапты мемлекеттік лауазымды атқаратын адамға, лауазымды адамға және заңда көрсетілген өзге де адамдарға белгілі бір әрекет немесе әрекетсіздік үшін параны талап ету немесе алу жағдайларымен байланысты.

Пара:

- ақша;
- бағалы қағаз;
- өзге мүлік;
- мүліктік сипаттағы пайда

түрінде болуы мүмкін.

Пара қызметтік өкілеттікке кіретін әрекет үшін ғана емес, адамның өзінің лауазымдық жағдайына байланысты белгілі бір әрекетке ықпал ету мүмкіндігі үшін де берілуі немесе алынуы мүмкін.

Маңызды ескерту: 2026 жылғы 12 маусымда Қылмыстық кодекстің 366-бабына өзгерістер енгізетін №312-VIII Заң қабылданған. Оның кейбір жаңа ережелері **2027 жылғы 1 қаңтардан бастап** қолданысқа енгізіледі.

«2026 жылғы 28 тамыздағы қолданыстағы редакция бұл»

Пара беру

Парақорлықтың екінші тарабы – пара беру.

ҚР Қылмыстық кодексінің **367-бабында** пара беруге байланысты қылмыстық жауаптылық көзделген.

Пара беру лауазымды адамға белгілі бір әрекетті жасауға немесе әрекетсіздік танытуға ықпал ету мақсатында заңсыз материалдық пайда ұсынумен немесе берумен байланысты болуы мүмкін.

2026 жылғы қабылданған өзгерістерге сәйкес 367-баптың атауы мен мазмұнына өзгерістер енгізіліп, параны **ұсыну, уәде ету немесе беру** мәселелері қамтылған. Аталған өзгерістердің бір бөлігі 2027 жылғы 1 қаңтардан бастап күшіне енеді.

Пара беру де пара алу сияқты қоғамға қауіпті әрекет болып саналады. Сондықтан «параны тек алған адам ғана жауап береді» деген түсінік қате.

Парақорлыққа делдал болу

Парақорлық кезінде кей жағдайда параны тікелей беруші мен алушы арасында үшінші адам болуы мүмкін.

Мұндай әрекет Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің **368-бабында** көзделген.

Парақорлыққа делдал болу – пара беруші мен пара алушы арасындағы келісімге қол жеткізуге немесе параны беруге/алуға көмектесуге байланысты әрекеттермен сипатталады.

Яғни делдалдың өзі параны алмаған немесе бермеген күннің өзінде, заңда көзделген жағдайларда оның әрекеті дербес қылмыстық жауаптылыққа әкелуі мүмкін.

Қызметтік өкілеттікті теріс пайдалану және басқа лауазымдық қылмыстар

Сыбайлас жемқорлық тек пара алумен немесе берумен шектелмейді.

Лауазымды тұлғаның қызметтік өкілеттіктерін заңсыз пайдалануы да қылмыстық жауаптылық мәселесін туындатуы мүмкін.

Қылмыстық заңнамада лауазымдық өкілеттіктерді теріс пайдалану, билікті немесе лауазымдық өкілеттіктерді асыра пайдалану және қызметтік міндеттерді тиісінше орындамауға байланысты қылмыстар үшін жауаптылық көзделген.

Мұндай қылмыстардың ерекшелігі – адамның өзінің қызметтік жағдайын заң талаптарына қайшы пайдаланып, азаматтардың, ұйымдардың немесе мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделеріне зиян келтіруі.

Сыбайлас жемқорлық қылмыстары үшін жауаптылық

Сыбайлас жемқорлық қылмыстары үшін жауаптылықтың негізгі құқықтық негізі – Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі.

Қылмыстық кодекстің мақсаты – жеке адамның, қоғам мен мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделерін қылмыстық қолсұғушылықтан қорғау және қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу.

Жауаптылықтың нақты түрі мен мөлшері жасалған қылмыстың құрамына, ауырлығына, параның мөлшеріне, адамның лауазымдық мәртебесіне, қылмыстың жасалу жағдайларына және заңда көрсетілген басқа да мән-жайларға байланысты белгіленеді.

Сондықтан сыбайлас жемқорлық қылмысы бойынша жауаптылықты анықтау кезінде нақты қылмыс құрамы мен Қылмыстық кодекстің тиісті бабының санкциясы қаралуы тиіс.

Сыбайлас жемқорлық туралы хабарлаған адамдарды қорғау

Сыбайлас жемқорлықпен күресте азаматтардың белсенділігі маңызды.

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заң сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық туралы хабарлаған немесе сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылға өзге түрде жәрдем көрсеткен адамдарды қорғауға бағытталған нормаларды қамтиды.

Заңның 24-3 және 24-4-баптарында сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылға жәрдем көрсететін адамдарға қатысты ақпараттың құпиялылығын қамтамасыз ету және олардың құқықтарына қатысты ережелер қарастырылған.

Бұл нормалардың маңызы өте зор. Себебі азамат сыбайлас жемқорлық фактісі туралы хабарлаған кезде оның құқықтары мен заңды мүдделерінің қорғалатынын білуі қажет.

Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтардың салдарын жою

Сыбайлас жемқорлық қылмысы жасалған жағдайда тек кінәлі адамды жауапқа тарту жеткіліксіз. Заңсыз алынған мүлікті, жеңілдіктерді немесе басқа да заңсыз нәтижелерді қайтару мәселесі де маңызды.

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңның **25-бабында** сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық нәтижесінде заңсыз алынған мүлікті немесе заңсыз ұсынылған жеңілдіктердің, көрсетілетін қызметтердің құнын өндіріп алу немесе қайтару тәртібіне қатысты ережелер белгіленген.

Ал **26-бапта** сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар нәтижесінде жасалған мәмілелердің, шарттардың, актілердің және әрекеттердің жарамсыздығына қатысты мәселелер қарастырылған.

Осы нормалар сыбайлас жемқорлықтан алынған заңсыз пайданы сақтап қалуға жол бермеуге бағытталған.

Сыбайлас жемқорлықтың қоғамға тигізетін зияны

Сыбайлас жемқорлықтың зардабы тек бір адамның немесе бір ұйымның мүддесіне келтірілген зиянмен шектелмейді.

Оның салдарынан:

- мемлекеттік басқарудың тиімділігі төмендеуі мүмкін;
- мемлекеттік қаражат тиімсіз жұмсалуды мүмкін;
- адал бәсекелестік бұзылады;
- азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделеріне нұқсан келеді;
- мемлекеттік институттарға деген сенім әлсірейді;
- қоғамдағы әлеуметтік әділеттілік қағидаты бұзылады;
- заңға деген құрмет төмендейді.

Сондықтан сыбайлас жемқорлықты тек құқық қорғау органдарының мәселесі деп қарауға болмайды. Бұл – мемлекеттің, азаматтық қоғамның, білім беру ұйымдарының, мемлекеттік және жеке сектордың ортақ мәселесі.

Сыбайлас жемқорлықтың алдын алу жолдары

Сыбайлас жемқорлықпен күрестің ең тиімді бағыты – оның алдын алу.

Алдын алу үшін:

Біріншіден, мемлекеттік органдардың қызметі ашық әрі есепті болуы қажет.

Екіншіден, сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін тұрақты түрде талдау қажет.

Үшіншіден, мүдделер қақтығысына жол бермеу керек.

Төртіншіден, мемлекеттік қызметшілер мен басқа да уәкілетті адамдар сыбайлас жемқорлыққа қарсы шектеулерді сақтауға тиіс.

Бесіншіден, білім беру ұйымдарында құқықтық және сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру қажет.

Алтыншыдан, азаматтар сыбайлас жемқорлық фактілеріне немқұрайлы қарамай, заңда белгіленген тәртіппен хабарлау мүмкіндіктерін пайдалануы керек.

Жетіншіден, цифрландыру, ашықтық және адам факторының әсерін азайту сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін төмендетудің тиімді құралдарының бірі болып табылады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, сыбайлас жемқорлық – мемлекеттің дамуына, заң үстемдігіне және қоғамдағы әділеттілікке елеулі қауіп төндіретін құбылыс.

Қазақстан Республикасының заңнамасы сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің кешенді жүйесін қалыптастырған. Оның құрамына сыбайлас жемқорлықтың алдын алу, тәуекелдерді анықтау, құқықтық мәдениетті қалыптастыру, қаржылық бақылау, сыбайлас жемқорлыққа қарсы шектеулер, құқық бұзушылықтарды анықтау және кінәлі адамдарды жауаптылыққа тарту кіреді.

ҚР Қылмыстық кодексінің 366-бабы пара алуға, 367-бабы пара беруге, 368-бабы паракорлыққа делдал болуға байланысты қылмыстық жауаптылықты белгілейді. Ал «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заң сыбайлас жемқорлықтың алдын алуға және қоғамда оған төзбеушілік қалыптастыруға бағытталған негізгі құқықтық тетіктерді айқындайды.

Сыбайлас жемқорлықпен күрестің нәтижелі болуы тек заңдардың болуына емес, әрбір азаматтың құқықтық санасына, адалдығына және азаматтық жауапкершілігіне байланысты.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы ең мықты құрал – жазаның қаталдығы ғана емес, заңды құрметтейтін және паракорлықты қалыпты құбылыс ретінде қабылдамайтын қоғам қалыптастыру.

2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 15-тарауы 361 баптан 371 бабы мемлекеттік қызмет пен мемлекеттік басқару мүдделеріне қарсы сыбайлас жемқорлық және өзге де қылмыстық құқық бұзушылықтарға арналған.

Сыбайлас жемқорлық қылмыстар – Қылмыстық Кодекстің 189 (үшінші бөлігінің 2) тармағында, көзделген белгілер болған жағдайда төртінші бөлігінде), 190 (үшінші бөлігінің 2) тармағында, үшінші бөлігінің 2) тармағында көзделген белгілер болған жағдайда төртінші бөлігінде), 218 (үшінші бөлігінің 1) тармағында), 218-1 (төртінші бөлігінің 1) тармағында), 234 (үшінші бөлігінің 1) тармағында), 249 (үшінші бөлігінің 2) тармағында), 361, 362 (төртінші бөлігінің 3) тармағында), 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 450, 451 (екінші бөлігінің 2) тармағында) және 452-баптарында көзделген іс-әрекеттер;

Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде тағайындалады және мемлекеттік қызметте, судья қызметін, жергілікті өзін-өзі

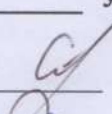
басқару органдарында, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкінде және оның ведомстволарында, қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу, бақылау және қадағалау жөніндегі уәкілетті органда, мемлекеттік ұйымдарда және квазимемлекеттік сектор субъектілерінде лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады.

Сыбайлас жемқорлық әр салада орын алған. Әлбетте, бірлесіп жасалатын бұл қылмысқа тосқауыл болуымыз керек.

Біздің қоғамда сыбайлас жемқорлыққа орын жоқ. Қоғамның барлық күш-жігерін біріктіріп, осы дертті тоқтатудың барлық амалдарын қолдану арқылы ғана бұл құбылысқа қарсы тұруға болады.

Құрметті қызметкерлер әрдайым адал, абыройлы болыңыздар.

Төраға: Уаканов Биржан Жанбекович

Хатшы: Бейсебаева Сауле Нуракимовна

Комплаенс-офицер: Даутов Дидар Алимханович